

Мукачівський державний університет

Гуманітарний факультет

Кафедра психології

Кваліфікаційна робота

05 – Соціальні та поведінкові науки / 053 – Психологія

Технології розвитку комунікативної компетентності майбутнього вчителя

Виконав: студент 4 курсу, групи П-4
спеціальності 053 «Психологія»

Благий Н.С.

Керівник Ямчук Т.Ю.

Рецензент Соломко Е.Т.

Мукачево – 2020 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОЛЕМИ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ.....	6
1.1 Специфіка педагогічного спілкування	6
1.2 Стилi педагогічного спілкування.....	13
1.3 Комуникативна компетентність – інтегральна характеристика педагогічного спілкування.....	25
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЯВІВ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ.....	37
2.1 Організація та процедура дослідження.....	37
2.2 Аналіз та інтерпретація експериментальних даних дослідження комуникативної компетентності.....	45
2.3. Ігрові технології формування комуникативних здібностей майбутніх педагогів.....	51
ВИСНОВКИ.....	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59
ДОДАТКИ.....	63

ВСТУП

Актуальність. На початку нового тисячоліття в царині освіти та виховання відбуваються кардинальні зміни, детерміновані суспільно - історичним розвитком нашої держави, входженням України у світовий освітньо-інформаційний простір. У новітніх державних документах – Національній доктрині розвитку освіти України в ХХІ столітті, Законах України "Про вищу освіту", "Про загальну середню освіту" визначаються основні цілі, пріоритетні напрямки, психолого - педагогічні умови, положення розвитку освіти в нашій країні на найближче десятиріччя. У зазначених документах підкреслюється, що суттєвого удосконалення потребує навчально-виховний процес у школі. Це, в свою чергу, вимагає підготовки нової генерації вчителів з високим загальним рівнем педагогічної компетентності, які здатні були б втілювати у практику основні освітянські принципи освіти: гуманізації, гуманітаризації, демократизації, диференціації та індивідуалізації.

Спілкування є найважливішим професійним інструментом педагогічної діяльності. Усе починається з учителя, з його вміння організувати з учнями педагогічно доцільні відносини як основу творчого спілкування.

Найголовніші якості педагога не обмежуються знанням свого предмета. Він — умілий комунікатор. Комунікативна поведінка педагога, заснована на його коректності, вимогливості до себе й учнів, стимулює пізнавальний інтерес, мотивацію процесу навчання. Продуктивна комунікативна поведінка сприяє створенню в процесі навчання ділової атмосфери, налаштовує на взаємодію, ритмічність у роботі.

Через безпосереднє спілкування педагога з учнем здійснюється найголовніше в педагогічній діяльності — вплив особистості на особистість. У зв'язку з цим комунікативні здібності та вміння педагога набувають ролі професійно значущих. Ефективність професійно-педагогічного спілкування викладача залежить від рівня сформованості його комунікативної культури.

Оскільки в контексті розвитку гуманістичної орієнтації освіта розглядається як особистісно-зорієнтована, звернена до учня, то на перший план педагогічної діяльності виходить діалогічна взаємодія вчителя та учнів. На нашу думку, ці засади можуть бути реалізовані лише за умов ефективного формування комунікативної компетентності вчителя.

Вивчення педагогічної та психологічної літератури свідчить, що розвитку особистості вчителя, його підготовці, оволодінню основними компетенціями завжди приділялася належна увага. За останні роки термін "компетентність" став часто вживатися в освітянській літературі при висвітленні сутності різних видів компетентності. Так, вчені розрізняють професійну компетентність (Д. Алферова, І. Зязюн, Н. Тарасевич, А. Маркова, М. Єрмоленко та інші); психологічну (І. Сингаївська, В. Татенко); комунікативну (Ю. Жуков, С. Макаренко, Л. Петровська, Т. Трофімова, Ю. Ємельянов); громадянську (В. Скиба, І. Тараненко); музично-педагогічну (Т. Танько); інформаційну (Н. Насирова). Частково комунікативна компетентність висвітлювалась у багатьох працях, присвячених питанням фахової підготовки майбутнього вчителя зокрема О. Апраксіною, А. Козир, Л. Масол, С. Мельничуком, О. Олексюк, В. Орловим, Г. Падалкою, О. Ростовським, В. Шульгіною, О. Щолоковою. Водночас методичні засади формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя, як окремої цілісної системи, не були предметом дослідження.

Соціально-педагогічна значущість проблеми формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя та її недостатня теоретична й методична розробка зумовили актуальність та дали підстави для визначення теми дослідження.

Об'єкт і предмет дослідження.

Об'єкт дослідження – підготовка майбутніх учителів.

Предмет дослідження – методичні засади формування комунікативної компетентності майбутніх учителів.

Мета дослідження.

Метою дослідження було теоретично та емпірично дослідити та обґрунтувати засади формування комунікативної компетентності майбутніх учителів.

Завдання дослідження.

Відповідно до мети було визначено такі завдання дослідження:

- теоретично проаналізувати проблеми комунікативної компетентності, стилі та специфіку спілкування;

- емпірично дослідити прояв комунікативної компетентності майбутніх педагогів

Методи та завдання

Методологічну основу дослідження становлять: загальнотеоретичні та методологічні принципи наукового пізнання; концептуальні положення філософії, психології та педагогіки щодо комунікативної компетентності особистості вчителя; сучасні концепції гуманізації освіти; положення про активність суб'єкта у пізнавальній діяльності.

Для розв'язання поставлених завдань та досягнення мети були використані такі методи: теоретичні - системно-структурний аналіз (класифікація, систематизація, моделювання), порівняння та узагальнення; емпіричні – анкетування, тестування, спостереження, методики: Опитувальник діагностики емоційних бар'єрів у міжособовому спілкуванні В.В. Бойка, Опитувальник В.Ф. Ряховського, Опитувальник для визначення полікомунікативної емпатії педагога І.М. Юсупова, проективна методика В. Прутченкова; методи математичної статистики, що дозволили діагностувати рівні сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів

База дослідження. Емпіричне дослідження проводилося на базі вищого навчального закладу міста Мукачева МДУ. Кількісний склад вибіркової сукупності складав 50 осіб, із них 25 бакалаврів за скороченою програмою підготовки і 25 – студентів другого курсу англійської філології.

ВИСНОВКИ

Результати теоретичного та емпіричного вивчення проблеми формування комунікативної компетентності вчителів дозволяють зробити наступні висновки.

Компонентами професійно-педагогічної комунікативності вчителя є: стійка потреба в систематичній різноманітній комунікації з дітьми в найрізноманітніших сферах; взаємодія загальнолюдських і професійних елементів комунікативності; емоційне задоволення на всіх етапах процесу комунікації; наявність здібностей до здійснення комунікації; прагнення до набуття комунікативних навичок і вмінь.

Педагогічне спілкування полягає в комунікативній взаємодії педагога з учнями, батьками, колегами, спрямованій на встановлення сприятливого психологічного клімату, психологічну оптимізацію діяльності, обмін думками, почуттями, переживаннями, нормами поведінки, звичками, а також на задоволення потреб особистості в підтримці, солідарності, співчутті, дружбі тощо. Це — складний, багатоплановий процес установаження і розвитку контактів між людьми, породжений необхідністю спільної діяльності, який включає в себе обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприймання й розуміння іншої людини. Він забезпечує передавання через учителя учням людської культури, засвоєння знань, сприяє формуванню в них ціннісних орієнтацій. Непрофесійне педагогічне спілкування породжує в учнів страх, невпевненість, спричинює зниження працездатності, порушення динаміки мовлення, небажання думати і діяти самостійно, відчуженість, негативне ставлення до вчителя, навчання. Почуття пригніченості від вивчення певного предмета, а нерідко і від спілкування з учителем, у деяких учнів триває впродовж багатьох років.

Суттєвими для формування комунікативної компетентності є і такі важливі особистісні якості вчителя, як активність (участь у громадській, педагогічній, комунікативній діяльності), дисциплінованість (здатність

керувати своєю поведінкою і діяльністю відповідно до суспільних вимог), організованість (активна навчальна і комунікативна діяльність, цілеспрямований, планомірний педагогічний вплив на учнів) тощо. Спеціальні якості вчителя характеризують внутрішню структуру його комунікативності. Серед них виокремлюють пізнавальні (дають змогу особистості сприймати, розуміти і вивчати навколишній світ, реалізовувати інтерес до пізнання, прагнення до співчуття, ідентифікації з іншими людьми), експресивні (надають виразності особистості, завдяки чому вона стає зрозумілою іншим людям, допомагають утримувати увагу до себе, забезпечують емоційну виразність), управлінські (забезпечують вплив на інших людей, самоконтроль тощо). Сформованість зазначених якостей забезпечує ефективність комунікативної професійно-педагогічної діяльності.

Комунікативність учителя є суттєвою рисою, сукупністю певних якостей особистості, що сприяють прийняттю, засвоєнню, використанню й передачі спрямованої на навчання й виховання учнів педагогічної інформації. Вона полягає у професійній здатності педагога до спілкування, стимулювання позитивних емоцій у співрозмовника й відчуття задоволення від спілкування. Комунікативність вчителя формується під впливом багатьох чинників. Переважають при цьому особистісні, що визначають модель комунікативності вчителя:

1. Загальні універсальні якості особистості вчителя: педагогічна спрямованість, психологічна підготовленість, доброзичливість, активність у суспільно-політичній і педагогічній діяльності, дисциплінованість, організованість.

2. Спеціальні якості вчителя (характеризують внутрішню структуру його комунікативності): пізнавальні якості (дають змогу особистості сприймати, розуміти й вивчати навколишній світ, реалізують інтерес до пізнання оточуючого, прагнення розвивати “дар пізнання людей”, до співчуття, ідентифікації з іншими людьми тощо); експресивні якості (створюють виразність особистості, через яку вона стає зрозумілою іншим людям,

допомагають “утримувати увагу інших людей”, підтримують прагнення до правдивості й щирості у стосунках, а також емоційна виразність); управлінські властивості (допомагають впливати на інших людей і здійснювати самоконтроль).

До спеціальних якостей комунікативності вчителя також належать: комунікативні знання – узагальнений досвід людства в комунікативній діяльності; комунікативні навички – автоматизовані свідомі дії, що сприяють швидкому відображенню у свідомості комунікативних ситуацій, визначають успішність сприйняття, розуміння об'єктивного світу й відповідного впливу на нього у процесі педагогічної комунікації; комунікативні вміння – комплекс дій, які базуються на теоретичній і практичній підготовленості, що дає змогу творчо використовувати комунікативні знання та навички для відображення й перетворення дійсності; комунікативні звички – доведені до автоматизму комунікативні дії; комунікативний характер – головні якості, властивості особистості, що виявляються у типовій для неї активності в комунікативній діяльності й у відношеннях до навколишнього світу, до інших людей, до себе. На формування комунікативної компетентності майбутніх вчителів позитивно впливатиме використання ігрових технологій у навчальному процесі. Упровадження ігрових технологій навчання передбачає: зміну форми комунікації в навчально-виховному процесі (з викладацького монологу (однобічна комунікація) до багатопозиційного навчання у формі полілогу, де відсутня строга полярність і концентрація на точці зору викладача, що дозволяє будувати систему взаємин, у якій всі елементи процесу взаємодії більш мобільні, відкриті й активні (багатобічна комунікація); реалізацію в навчальному процесі механізму взаємообміну між викладачами й студентами педагогічно-рольовими функціями (діалогічна взаємодія, спільне визначення мети діяльності, створення ситуацій вільного вибору, взаємооцінювання, пошук і репрезентація навчального матеріалу), який сприяє “введенню” в поле самосвідомості студента професійно-рольових установок “Я – майбутній учитель”, “Я – вчитель-практикант”, “Я – хороший майбутній вчитель” тощо.

Для формування в студентів ціннісного ставлення до професійно-педагогічної комунікації використовувалися методи емоційно-морального стимулювання, зацікавлення, створення ситуацій новизни в навчанні, емоційного сплеску та заохочення, які сприяють збудженню й стимулюванню внутрішньої енергії студентів. впровадження цих методів дає можливість студентам побачити не лише себе, а й запроектувати шлях, яким можна прийти до успіху. Максималізуючи успіх і мінімалізуючи невдачі, студенти уникають неадекватної комунікативної поведінки, емоційних зривів, вдосконалюють комунікативну компетентність.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>